

Atıf Bilgisi/Citation

Alparslan, Şenol. “Jeopolitik Riskler İle Savunma Harcamalarının İlişkisi ve Türkiye Analizi.” Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi, s. 4 (2025): 45-76.

Makale Bilgisi/Article Information

Düşünce Yazısı/Opinion Letter

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur/This study was conducted in accordance with ethical research principles

Değerlendirme/Reviewers

Bu yazı editoryal değerlendirme sürecinden geçmiştir/This article has been reviewed and approved through the editorial evaluation process

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks

intihal.net

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest

Finansman/Grant Support

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır/No funds, grants, or other support was received

Etik Bildirim/Complaints

editor@jsis.org.tr

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları/Sustainable Development Goals

Bulunmamaktadır/No particular objectives have been defined

Lisans/License

CC BY 4.0

JEOPOLİTİK RİSKLER İLE SAVUNMA HARCAMALARININ İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE ANALİZİ

Şenol ALPARSLAN¹

Öz

Savunma harcamalarındaki artışa neden olan çeşitli faktörler bulunmakla birlikte, ülkelerin jeopolitik konumu, uluslararası ilişkileri ve ittifak yapıları ile birlikte, özellikle jeopolitik riskler ve bu risk bölgelerine yakınlık belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, dünyada bölgesel çatışma risklerinin artması, devletlerin menfaatlerinin örtüşmesi, etnik, dini ve ideolojik farklılıkların çatışmalara ve savaşlara yol açması, ekonomik krizler ile yaşam alanlarının ve kaynakların yetersizliği gibi pek çok etkenin, çatışmaların artmasına ve savunma harcamalarının yükselmesine neden olduğu ortaya konulmaktadır. Bu çalışmanın amacı, jeopolitik risklerin dünya savunma harcamaları üzerindeki etkisini analiz ederek, Türkiye'nin bu bağlamdaki konumunu ve stratejik yönelimlerini değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Jeopolitik Risk, Strateji, Savunma Harcaması, Millî Menfaat.

THE RELATIONSHIP BETWEEN GEOPOLITICAL RISKS AND DEFENSE EXPENDITURES: AN ANALYSIS OF TURKEY

Abstract

This study examines how the rise in regional conflict risks worldwide, overlapping state interests, and differences based on ethnicity, religion, and ideology—combined with economic crises, scarcity of resources, and insufficient living space—have led to an increase in conflicts and, consequently, defense expenditures. Numerous factors contribute to the escalation in defense spending; however, a country's geopolitical position, including its proximity to risk zones and its international relations and alliances, plays a prominent role. The primary aim of this study is to investigate the impact of geopolitical risks on global defense expenditures and to evaluate Turkey's position and strategic orientation within this context.

Keywords: Geopolitics, Geopolitical Risk, Strategy, Defense Expenditure, National Interest.

Giriş

Jeopolitik, “geo” (coğrafya) ve “politika” kavramlarının birleşiminden türetilmiş bir terim olup, devletlerin uluslararası ilişkilerde izledikleri politikaların coğrafi temellerini inceleyen bir disiplindir (Kocakenar, 2015). Temelde, bir devletin veya devletler topluluğunun mevcut coğrafi konumu ile bu konumun sunduğu stratejik avantajlar ya da dezavantajlar bağlamında güç ilişkilerini değerlendirmesine dayanır (Yılmaz, 2019). Jeopolitik, bugünkü ve gelecekteki hedefler ile bu hedeflere ulaşmak için kullanılacak araçlar arasındaki ilişkiyi fiziki ve siyasi coğrafya çerçevesinde analiz ederken, aynı zamanda küresel ve bölgesel güç merkezleriyle etkileşim biçimlerini de değerlendirir (İlhan, 2024).

¹ Dr.

Bağımsız Araştırmacı, Tümgeneral (E)
kartaltufan1961@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-3541-6579>

Jeopolitik analizler tarihsel olarak, devletlerin toprak hâkimiyeti kurma ve güvenlik sağlama stratejileri çerçevesinde şekillenmiştir. Günümüzde ise bu kavram çok daha geniş bir çerçevede ele alınmakta, sadece devletleri değil, aynı zamanda şirketler, sivil toplum kuruluşları ve isyan hareketleri gibi çok aktörlü yapıları da kapsamaktadır. Vekâlet savaşları, enerji geçiş yolları, iklim değişikliği ve finansal krizler gibi çok boyutlu dinamikler, modern jeopolitiğin kapsamını belirlemektedir.

Bu bağlamda, jeopolitik risk kavramı önem kazanmaktadır. Jeopolitik riskler; savaş, terörizm, siyasi istikrarsızlık, sınır anlaşmazlıkları ve büyük güç rekabeti gibi tehditleri içerir. Bu tür risklerin artışı, devletlerin millî güvenlik algısını doğrudan etkileyerek savunma harcamalarında artışa yol açmaktadır. Özellikle stratejik öneme sahip bölgelerdeki gerilimler, devletleri daha fazla askerî yatırım yapmaya yönlendirmekte; bu durum savunma harcamalarının yalnızca güvenlik değil, aynı zamanda jeopolitik pozisyonun güçlendirilmesi amacıyla da gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Savunma harcamaları yalnızca askerî kapasiteyi artırmaya yönelik bir araç değil, aynı zamanda jeopolitik rekabette caydırıcılık sağlama, ittifak ilişkilerini yönlendirme ve uluslararası güç dengesi içinde yer edinme stratejilerinin de önemli bir bileşenidir. Bu nedenle, savunma bütçeleri ile jeopolitik gelişmeler ve jeopolitik risk algısı arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bu çalışma, jeopolitik risk kavramı çerçevesinde savunma harcamalarının yönelimine odaklanarak, jeopolitik riskler ile bütçesel stratejiler arasındaki karşılıklı etkileşimi analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. Jeopolitik Risk

Jeopolitik risk, uluslararası ilişkilerin barış dönemlerindeki doğal seyrini etkileyen; devletler arasındaki savaşlar, çatışmalar, krizler, terör eylemleri ve siyasi gerilimlerle ilişkili tehdit veya belirsizlikler olarak tanımlanır (Buzdağlı ve Özdemir, 2021, s. 190). Küresel ya da bölgesel düzeyde ortaya çıkan bu riskler, insan vücudundaki yara ya da kesikten reseptörlere gelen sürekli sinyalleri andırır, dikkatleri o noktaya veya ilgili coğrafyaya çeker ve o bölgedeki hassasiyete vurgu yapar.

Jeopolitik risk bölgeleri, bu sinyaller doğrultusunda sürekli gözlem gerektiren, istihbarat faaliyetlerinin yoğunlaştırılmasını zorunlu kılan ve gerektiğinde siyasi, ekonomik veya askerî müdahaleleri dikte eden stratejik alanlar olarak tanımlanabilir. Bu bölgeler, yalnızca bölgesel güvenlik açısından değil, devletlerin beka stratejileri çerçevesinde de kritik öneme sahiptir. Güç

ve etkinin zamanında sevk edilmesi durumunda taraflara üstünlük sağlayabilecek bu alanlar, kriz anlarında stratejik avantajlar yaratabilecek niteliktedir.

Bu nedenle jeopolitik risk bölgeleri, savaş ve strateji prensipleri kapsamında, özellikle emniyet, hazırlıklı olma, sürpriz saldırılardan kaçınma, istihbarat, diplomatik girişimler ve stratejik şekillendirme gibi temel esaslar çerçevesinde sürekli izlenmeli ve analiz edilmelidir. Gerektiğinde, millî menfaatlerin korunması adına bu bölgelerin denetimi ve kontrolü sağlanmalı, jeopolitik dengeler gözetilerek müdahale seçenekleri hazır tutulmalıdır.

2. Jeopolitik Risk Bölgeleri

Jeopolitik risk bölgeleri, çatışmaların ve sıcak gelişmelerin yaşandığı alanlarla savunma harcamalarının artış gösterdiği coğrafyaların büyük ölçüde örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu bölgeler, küresel ve bölgesel düzeyde ülkelerin menfaat, etki ve ilgi alanlarına² girmekte, özellikle yakın çevresindeki ülkeler başta olmak üzere çok sayıda devleti doğrudan etkilemekte ve uluslararası bir güvenlik sorunu oluşturmaktadır.

² **Menfaat Alanı:** Ülkelerin menfaat alanı (spheres of interest), bir devletin, kendi güvenliği, ekonomik menfaatları, siyasi etkisi ya da kültürel bağları doğrultusunda başka bir coğrafyada nüfuz sahibi olmayı hedeflediği alanlardır. Bu kavram, özellikle uluslararası ilişkilerde, dış politika stratejilerinde ve büyük güç rekabetinde önemli bir yer tutar. Bir ülkenin etki alanı veya ilgi alanının içinde veya dışında, ülkeyi ekonomik, siyasi, askeri, kültürel veya geniş anlamda millî güç unsurları açısından etkileyecek ve geleceğine yön verebilecek gelişmelerin yaşanabileceği ve müdahil olunmaması durumunda uzun vadede ülkenin millî menfaatlerini ve millî siyasetini etkileyebilecek gelişmeler olduğu/olabileceği bölgelerdir.

Menfaat Alanlarının Temel Özellikleri şu şekilde ifade dileyebilirler:

Stratejik Güvenlik, bir ülkenin kendi sınırlarının güvenliğini sağlamak için etki kurmak istediği çevre coğrafyalardır. Örneğin, Rusya için Baltıklar, Kafkasya ve Ukrayna gibi bölgeler stratejik güvenlik menfaat alanlarıdır.

Ekonomik Menfaatler, enerji kaynakları, ticaret yolları, deniz geçitleri gibi ekonomik açıdan kritik bölgeler bir ülkenin menfaat alanı olabilir. Örneğin, Çin için Güney Çin Denizi bu tür bir alandır.

Tarihi-Kültürel Bağlar, dil, din, soy bağı veya tarihî miras nedeniyle bazı ülkeler, başka ülkelerdeki gruplarla ilgilenir. Örneğin, Türkiye'nin Balkanlar ve Orta Asya'daki Türk topluluklarıyla ilgisi bu kapsamdadır.

Jeopolitik Rekabet, Büyük güçlerin birbiriyle rekabet ettiği coğrafyalar menfaat alanlarına dönüşebilir. Örneğin, ABD ve Çin'in Afrika üzerindeki nüfuz mücadelesi. Menfaat alanı ilanı ya da uygulaması, çoğu zaman başka ülkelerin egemenlik haklarıyla çatışabilir. Bu da uluslararası krizlere, müdahalelere veya vekâlet savaşlarına neden olabilir. Örneğin: 20. yüzyıl başında Avrupa güçlerinin Afrika'yı paylaşması. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Latin Amerika'daki "arka bahçe" politikası. Günümüzde Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkisi.

Türkiye'nin menfaat alanları olarak değerlendirdiği bazı coğrafyalar:

Yakın çevre: Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu,

Enerji ve ticaret yolları: Doğu Akdeniz, Hazar Havzası, Karadeniz,

Kültürel ve tarihî bağlar: Orta Asya, Kuzey Afrika, Türk dünyası.

Etki Alanı: Bir ülkenin elindeki millî güç unsurlarının tamamı ile silahların men-zillerinden, uçaklarının hareket menzillerine ve kültürel etkilerine kadar geniş bir yelpazede etkileyebileceği veya etki altına alabileceği sınırları ifade eder. Etki alanı içinde mey-dana gelen bir olay kısa sürede tüm ülkeyi ilgilendirebilecek kapasiteye sahiptir.

Askerî Anlamda Etki Alanı: Bir komutanlığın kuruluşundaki ve diğer destek silahları ile ateş altına alabildiği, kuvvetlerine serbestçe manevra yaptırabildiği ve onları kontrol altında tutabildiği bölge. Bu bölgenin büyüklüğü, birliğin çapına, silah ve donatıma ve aldığı göreve göre değişir.

İlgi Alanı: Bir ülkenin etki alanı sınırları dışında ve kontrol tesis edemeyeceği bölgelerin dışında kalan bölgelerdir. İlgi alanındaki, bir olayın kısa bir süre sonra etki alanı içine girmesi veya kısa sürede reaksiyon göstermeyi gerektirecek kadar yakına gelmesi ve etki alanı içine girmesi mümkündür. O yüzden ilgi alanı sürekli takip ve kontrol edilmelidir. Etki alanı elde mevcut tüm millî güç unsurları ile takip edilmeli ve bilgi alınmalıdır.

Siyasi, ekonomik ve askerî gerilimlerin yoğun yaşandığı, çatışma, istikrarsızlık ve kriz olasılığının yüksek olduğu bu bölgeler, aynı zamanda dünya barışının sürekliliği açısından ciddi birer tehdit unsurudur.

Bu çerçevede, günümüzde dünyada öne çıkan bazı başlıca jeopolitik risk bölgeleri şu şekilde belirlenebilir:

Doğu Avrupa ve Rusya-Ukrayna Bölgesi

2022 yılında başlayan ve hâlen devam eden Rusya-Ukrayna savaşı, Avrupa güvenliği açısından en kritik jeopolitik risklerden birini teşkil etmektedir. Savaş, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararlarında da görüldüğü üzere, küresel bir etki alanına ulaşmış, bir anlamda dünyada yeni kutuplaşma ve ayrışmayı göstermiştir. Rusya ile sınır komşusu olan Baltık ülkeleri (Estonya, Letonya, Litvanya), NATO-Rusya hattında doğrudan risk altındadır. Aynı şekilde Polonya ile Belarus arasındaki gerginlik ve bu ülkelerdeki askerî yığınaklar, bölgesel tansiyonu yükseltmektedir. Bu gelişmeler, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler ile birlikte Türkiye'yi de doğrudan etkilemektedir.

Orta Doğu

İsrail-Filistin çatışması ve özellikle Gazze'de yaşanan katliamlar bölgesel istikrarsızlığı derinleştirmektedir. İran'ın nükleer programı, ABD ve İsrail ile yaşadığı gerilimler, Suudi Arabistan ile olan rekabeti, Suriye İç Savaşı'nın devam eden etkileri, Irak'taki iç güvenlik sorunları ve İran nüfuzu, son olarak ABD'nin de müdahil olduğu İsrail-İran savaşı³, Yemen'deki iç savaş ve vekâlet unsurları gibi faktörler, Orta Doğu'yu dünyanın en riskli bölgelerinden biri haline getirmiştir. Enerji kaynakları açısından stratejik öneme sahip olan bu bölge, aynı zamanda dış müdahalelere açık yapısıyla küresel aktörlerin rekabet alanıdır.

Pasifik

Tayvan Boğazı'nda Çin ile Tayvan arasında yükselen gerilim ve ABD'nin bölgedeki varlığı, Çin-ABD arasında çatışma ihtimalini artırmaktadır. Güney Çin Denizi'nde Çin'in askerî varlığını genişletmesi, Filipinler, Vietnam gibi ülkelerle yaşanan sınır ihtilaflarını

³ **İran-İsrail Savaşı:** Kısa Süreli Çatışma, Büyük Etki: 2025 yılının Haziran ayında İsrail'in İran'ın nükleer tesislerine yönelik sürpriz hava saldırısıyla başlayan çatışma, yaklaşık 12 gün sürdü. İran, İsrail'e yüzlerce füze ve drone ile karşılık verdi; Yemen'deki Husi milisler de İran safında savaşa katıldı. Çatışmalarda İran'da 600'ü aşkın kişi hayatını kaybetti, İsrail'de ise yaklaşık 30 kişi öldü. ABD, dokuzuncu günde İran'ın nükleer altyapısını hedef alan hava saldırılarıyla doğrudan çatışmaya müdahil oldu. 24 Haziran'da ABD arabuluculuğunda ateşkes ilan edildi. İran, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile iş birliğini askıya alırken, bölgesel gerginlikler devam etti. Savaş kısa sürse de nükleer silahlanma, bölgesel istikrar ve küresel diplomasi açısından önemli sonuçlar doğurdu.

körüklemektedir. Kuzey Kore'nin nükleer programı ve Güney Kore-ABD ile yaşadığı gerilim, bölgede güvenlik riskini artırmaktadır. Hindistan-Pakistan arasındaki Keşmir sorunu, iki nükleer güç arasında süreklilik arz eden bir kriz dinamiğidir.

Sahel-Sahra Altı Afrika

Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi ülkelerde terör örgütlerinin artan faaliyetleri ve siyasi istikrarsızlık ciddi güvenlik sorunları yaratmaktadır. Sudan'daki iç savaş insani krizi derinleştirmekte, Eritre-Etiyopya arasındaki gerilim ve Somali'deki terör tehditleri ile korsanlık olayları bölgeyi istikrarsızlaştırmaktadır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde maden kaynakları üzerinde süregelen çatışmalar da riskin sürmesini sağlamaktadır.

Latin Amerika

Venezuela'da ekonomik kriz ve siyasi baskılar; Kolombiya ve Peru'da uyuşturucu kartelleri ve silahlı grupların faaliyetleri; Brezilya ve Arjantin'deki ekonomik kırılganlıklar ve siyasi kutuplaşmalar, bölgesel jeopolitik riskleri artıran etmenlerdir.

Arktik Bölgesi

Küresel ısınmayla birlikte yeni deniz yollarının açılması, Arktik bölgesinde (Kuzey Kutbu) ABD, Rusya, Kanada ve Avrupa ülkeleri arasında stratejik rekabeti artırmıştır. 2025 itibarıyla ABD'de yönetim değişikliğiyle birlikte Kanada ile yaşanan anlaşmazlıklar ve Grönland'a yönelik talepler, siyasi gerginliği tırmandırmaktadır.

Bu bölgelerdeki gelişmelerin savunma politikalarına doğrudan yansıdığı ve savunma harcamalarının artışı tetiklediği gözlemlenmektedir. Jeopolitik risk bölgeleri sadece lokal tehditler üretmekle kalmayıp, küresel güç dengelerinde yeniden yapılanmalara da zemin hazırlamaktadır.

3. Jeopolitik Risk Açısından Boğazlar

Jeopolitik risklerin oldukça yüksek olduğu ve dünya deniz ulaşım yolları üzerinde bulunan bu bölgelerde sorunlar, küresel güvenlik, ticaret ve yatırım ortamı üzerinde doğrudan etkilere sahiptir. Özellikle stratejik enerji yolları, su yolları ve çeşitli sebeplerle askerî çatışmaların yaşandığı alanlar sürekli olarak jeopolitik risk özelliği taşımaktadır. Dünyada deniz hâkimiyetinin sağlanması ve siyasal gücün elde bulundurulması da esas olarak jeopolitik risklerin kaynağıdır. Ekonomik gücün kontrol edilmesi açısından deniz petrol taşımacılığının tabi olduğu kritik jeostratejik noktalara ve bölgelere hâkim olunması askerî güç kullanma ihtimalini artırmaktadır. Özellikle boğazlara müdahale edebilecek veya kontrol tesisi edecek

şekilde uzak mesafeli görev unsurlarının konuşlanmaları, çatışma ihtimalinin artması ve kontrol dışına kolayca çıkabilmesi açısından önemli risk bölgeleri olarak değerlendirilmektedir.

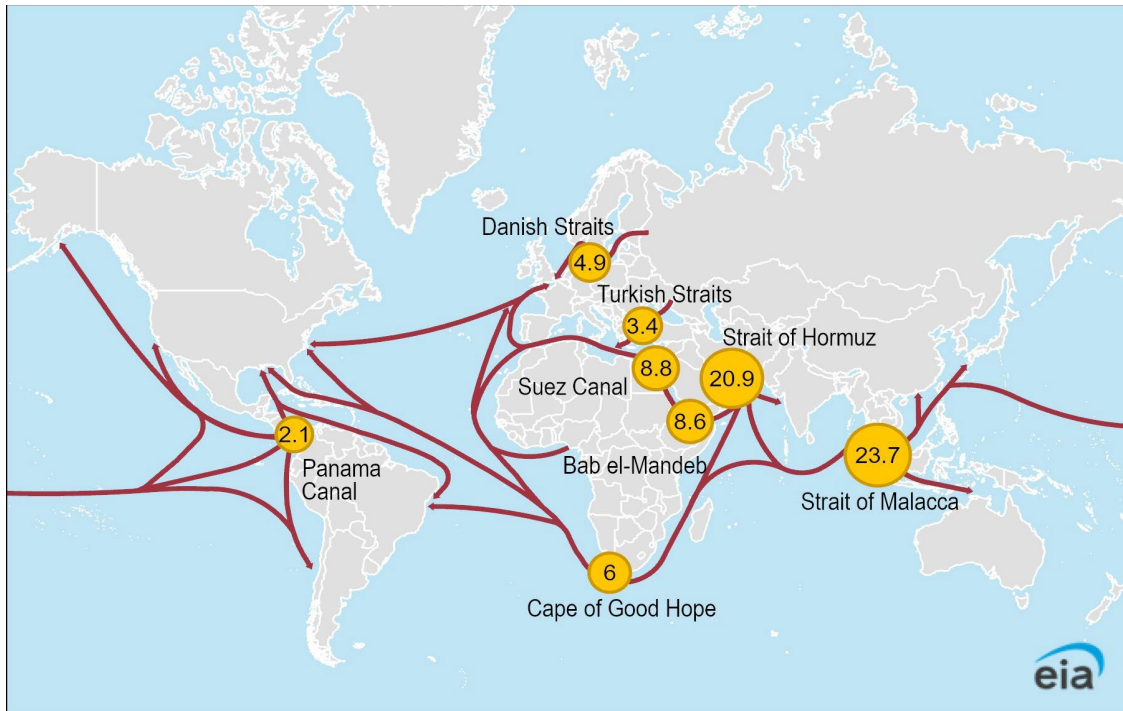
Tablo-1’de dünyadaki petrol arzı ticaretinin görüleceği üzere günlük yaklaşık 77,5 milyon varil olacak şekilde, %78’i deniz yoluyla nakledilmektedir (EIA, 2024). Deniz yoluyla yapılan dünya petrol ticaretinin yüzde 23,7’si Pasifik ve Hint Okyanusu arasında geçiş noktası oluşturan Malakka Boğazından, %8,8’i Süveyş kanalından, %8,6’sı Bab el-Mandep Boğazından ve daha düşük hacimlerdeki petrol nakli ise diğer boğazlardan geçmektedir.

Yer	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Malakka Boğazı	23.0	23.1	22.8	21.9	22.9	23.7
Hürmüz Boğazı	21.4	20.0	18.4	19.0	21.1	20.9
Süveyş Kanalı ve SUMED Boru Hattı	6.4	6.2	5.3	5.1	7.3	8.8
Bab el-Mandeb	6.4	6.0	5.2	5.4	7.5	8.6
Danimarka Boğazları	3.3	3.4	3.1	3.1	4.2	4.9
Türk Boğazları	3.4	3.5	3.3	3.4	3.2	3.4
Panama Kanalı	1.4	1.5	1.7	1.8	2.1	2.1
Ümit Burnu	7.6	7.5	7.7	7.0	5.9	6.0
Dünya Deniz Petrol Ticareti	78.5	78.2	73.0	74.3	76.2	77.5
Dünya Toplam Petrol Arzı	100.1	100.9	91.6	97.6	99.9	101.9

Tablo-1. Dünya Petrol Taşımacılığı, Boğazlar ve Günlük Kapasiteleri (EIA, 2024)

Dünyada deniz taşımacılığı, özellikle petrol taşımacılığı güzergâhları ile bu güzergâhların geçmek zorunda olduğu boğazlar ve kanallar kapasiteleri (bir günde taşınan petrol miktarı milyon varil/gün) şekil-1’de görülmektedir. Kapasitelerinin büyüklüğü sarı dairelerle şematik olarak gösterilen boğazlar aynı zamanda kapasite büyüklükleri ile doğru orantılı olarak jeopolitik risk bölgeleri olarak kabul edilmektedir.

Petrol taşımacılığı açısından dünya genelindeki büyük öneme sahip deniz taşımacılık yolları, boğazlar ve kanallar daha önce arz edilen jeopolitik risk bölgelerine ilave olarak doğrudan risk bölgeleridir. Bir gerginlik, çatışma ve savaş sebebi olabilecek potansiyele sahip jeopolitik risk bölgeleri ve boğazlar pek çok ülkenin menfaat, ilgi ve etki alanı içindedir. Enerji güvenliği açısından bu rotalarda meydana gelen herhangi bir kriz, petrol fiyatlarını, küresel tedarik zincirini ve dolayısıyla dünya ekonomisini ciddi şekilde sarsabilecek potansiyele sahiptir. Doğal olarak deniz taşımacılık yolları ve boğazlar ile bölgesel jeopolitik risk bölgeleri örtüşmektedir.

Şekil-1. Boğazlardan Geçen Günlük Petrol Miktarı (Günde Milyon Varil) (Energy Information Administration/EIA, 2024)

Boğazlar, sadece coğrafi dar geçitler değil, aynı zamanda küresel aktörlerin güç mücadelesi verdiği ve askerî-diplomatik kapasite projeksiyonu yaptığı stratejik alanlardır. Aşağıda, başlıca boğazlar ve taşıdıkları jeopolitik riskler özetlenmektedir:

Hürmüz Boğazı: İran ile ABD-İsrail hattındaki gerilimler, boğazın kapatılma tehditleri, petrol tankerlerine saldırılar ve bölgedeki askerî varlık yoğunluğu, Hürmüz Boğazı'nı sürekli bir risk alanı hâline getirmektedir.

Bab el-Mandeb Boğazı: Yemen iç savaşı, Husilerin deniz trafiğine yönelik saldırıları ve bölgede konuşlu büyük güç üsleri nedeniyle ticari ve askerî açıdan yüksek riskli bir boğazdır.

Süveyş Kanalı: Mısır'daki iç istikrarsızlık ve Kızıldeniz'deki güvenlik tehditleri kanalı doğrudan etkileyebilecek potansiyele sahiptir. 2021 yılında yaşanan Ever Given olayı, bu kırılganlığı somut olarak göstermiştir.

Malakka Boğazı: Çin, Japonya, Güney Kore gibi enerji bağımlısı ülkelerin temel geçiş noktasıdır. Çin-ABD rekabeti ve korsanlık faaliyetleri boğazın güvenliğini tehdit etmektedir.

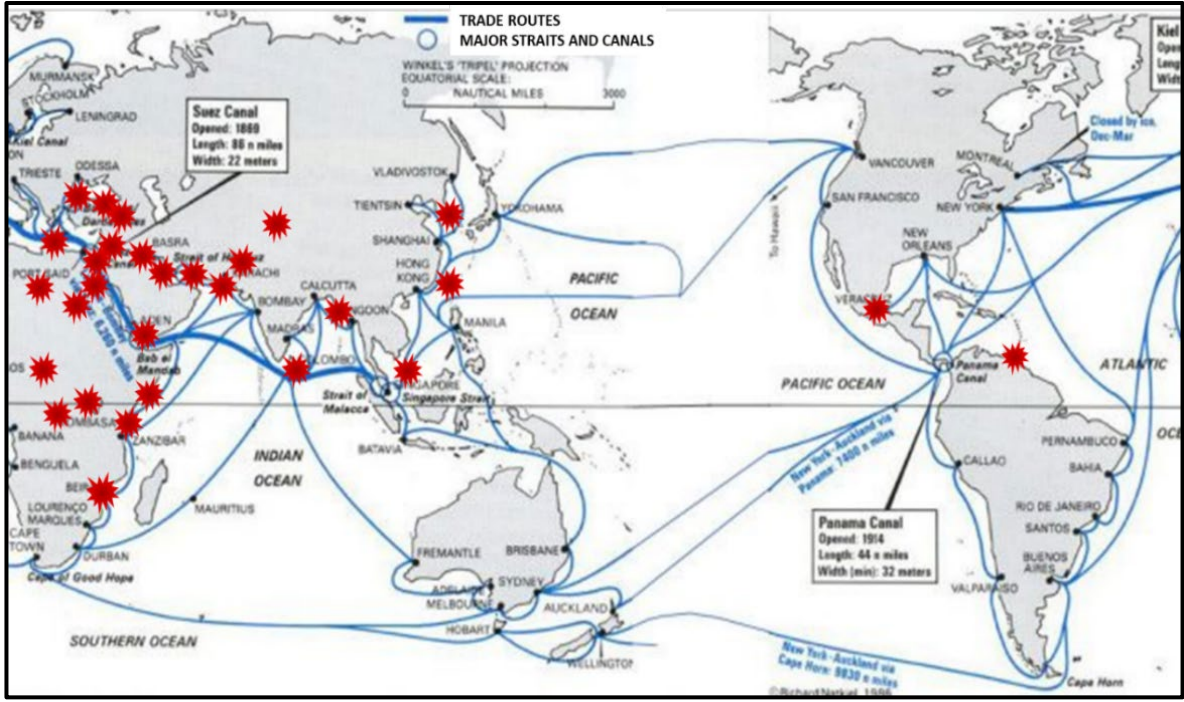
Türk Boğazları (Çanakkale ve İstanbul): Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasındaki çatışmalar (Rusya-Ukrayna savaşı gibi) boğazların stratejik değerini artırmaktadır. Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi kapsamında sahip olduğu kontrol yetkisi, bu riski yönetmede belirleyici olmaktadır.

Panama Kanalı: Küresel ticaretin kilit noktalarından biri olan kanal, su seviyesi azalışı, ABD-Çin rekabeti ve artan güvenlik kaygıları nedeniyle potansiyel risk taşımaktadır.

Bu boğazlar arasında Hürmüz ve Bab el-Mandeb, jeopolitik risk açısından en hassas bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Alternatif deniz yolları (örneğin Ümit Burnu, Kuzey Deniz Rotası) ise maliyetli ve zaman açısından dezavantajlıdır. Dolayısıyla bu boğazlarda meydana gelebilecek krizler, enerji fiyatlarından küresel tedarik zincirlerine ve dünya ekonomisine yön verecek kadar geniş bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Bu bölgelerin kontrol altında tutulması, kontrolü sağlayan ülkeler için stratejik bir avantaj sağlarken, diğer ülkeler için bağımlılık ve kırılganlık riski oluşturmaktadır. Bu durum, söz konusu boğazlar ve civarında savunma harcamalarının artmasına ve uluslararası deniz güvenliği politikalarının öncelikli konular arasında yer almasına sebep olmaktadır.

4. Jeopolitik Risk Bölgeleri ile Boğazlar ve Çatışma Alanları Arasındaki Doğal İlişki

Jeopolitik risk bölgeleri ile dünya deniz taşımacılığının en kritik bileşenlerinden biri olan boğazlar arasında doğal ve doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Aynı şekilde, bu bölgeler ile savunma harcamaları arasında da belirgin bir korelasyon olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil-2. Deniz Taşımacılık Yolları İle Jeopolitik Risk Bölgeleri⁴ Örtüşmektedir.⁵

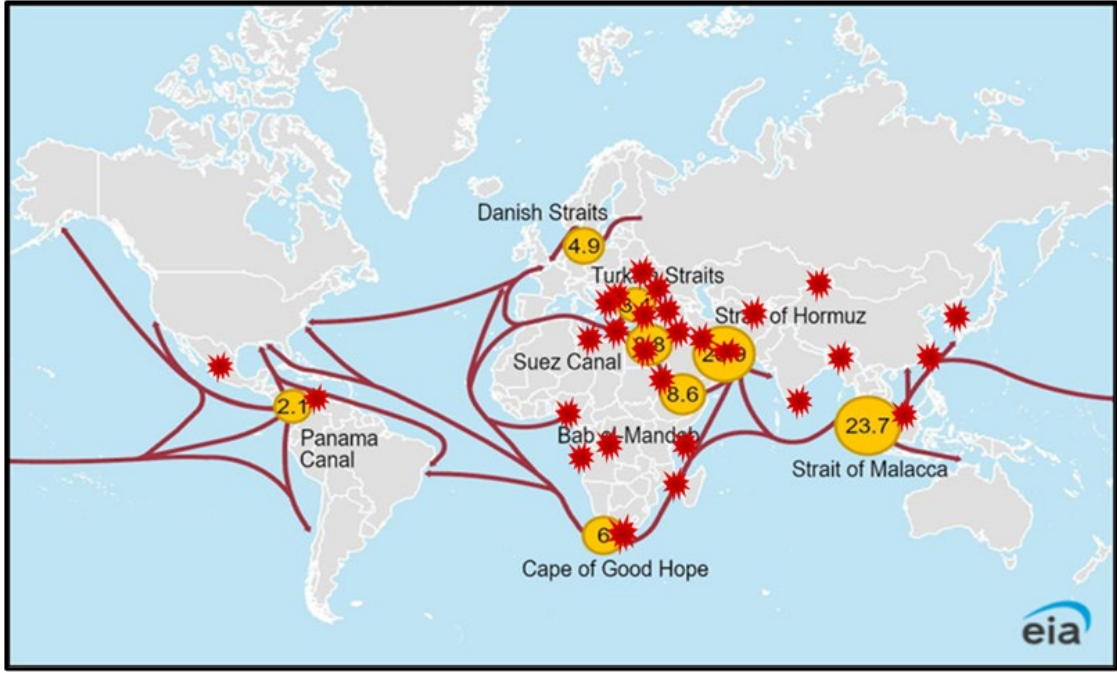
Şekil 2’de, Mahan’ın⁶ dünya deniz hâkimiyeti teorisi çerçevesinde kontrol altına alınması gereken deniz üs bölgeleri ile günümüzde süregelen sıcak çatışma alanları birlikte ele alındığında, bu bölgelerin, kritik deniz taşımacılığı güzergâhları ve stratejik boğazlarla örtüştüğü açıkça görülmektedir.

Bu durum, Şekil 3’te de teyit edilmektedir. 2023 yılı itibarıyla, dünya deniz ticaret yolları ile sıcak çatışma bölgelerinin büyük ölçüde çakıştığı anlaşılmaktadır (EIA, 2024). Bu durum yeni bir bulgu değildir; ancak ilerleyen bölümlerde ele alınacağı üzere, savunma harcamaları ve küresel ekonomik riskler açısından son derece hassas bir konu olup sürekli izlenmesi gereken stratejik bir husustur.

⁴ Detaylı bilgi için bkz. <https://foreignpolicy.org.tr/main-conflict-regions-of-the-world-for-usa/>

⁵ Detaylı bilgi için bkz. https://www.ijnhonline.org/wp-content/uploads/2016/05/TradeRoutes_Edited1-e1464182469939.jpg.

⁶ Amerikalı Alfred Thayer Mahan, 1892’de denizcilik tarihi ve çağdaş denizcilik meseleleri üzerine geniş kapsamlı çalışma yaptı ve denizcilik anlayışını şekillendirmiştir. Özellikle ABD, İngiltere ve Almanya dâhil olmak üzere diğer ülkelerin de etkilendiği “denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur” düşüncesi geniş bir kabul görmüştür. Mahan’ın doktrini, liderler arasında destek buldu. Bu arada deniz hâkimiyetinin güçlü unsurları gemilere eşdeğer denizaltılar yeni bir güç ortaya çıkmıştı. Yeni gelişmelerle birlikte, deniz gücünün dünya hâkimiyeti düşüncesiyle öne çıkması, başta ABD ve İngiltere olmak üzere Japonya ve Çin gibi ülkeleri donanmalarının güçlendirilmesi açısından etkilemiştir (Alparslan, 2025, s. 420).

Şekil-3. 2023 Yılında Deniz Taşımacılık Yolları ile Sıcak Çatışma Bölgelerinin Örtüşmesi
(EIA, 2024)

Jeopolitik risk bölgeleri, deniz ulaştırma yolları ve kritik boğazlar aynı zamanda büyük güç rekabetlerinin, menfaat çatışmalarının ve askerî müdahalelerin merkezinde yer almaktadır. Dünya jeopolitik dengelerinin köklü bir şekilde değişmemesi durumunda boğazların öneminin de değişmesi beklenmemektedir.

5. Jeopolitik Risk ve Savunma Harcamaları İlişkisi

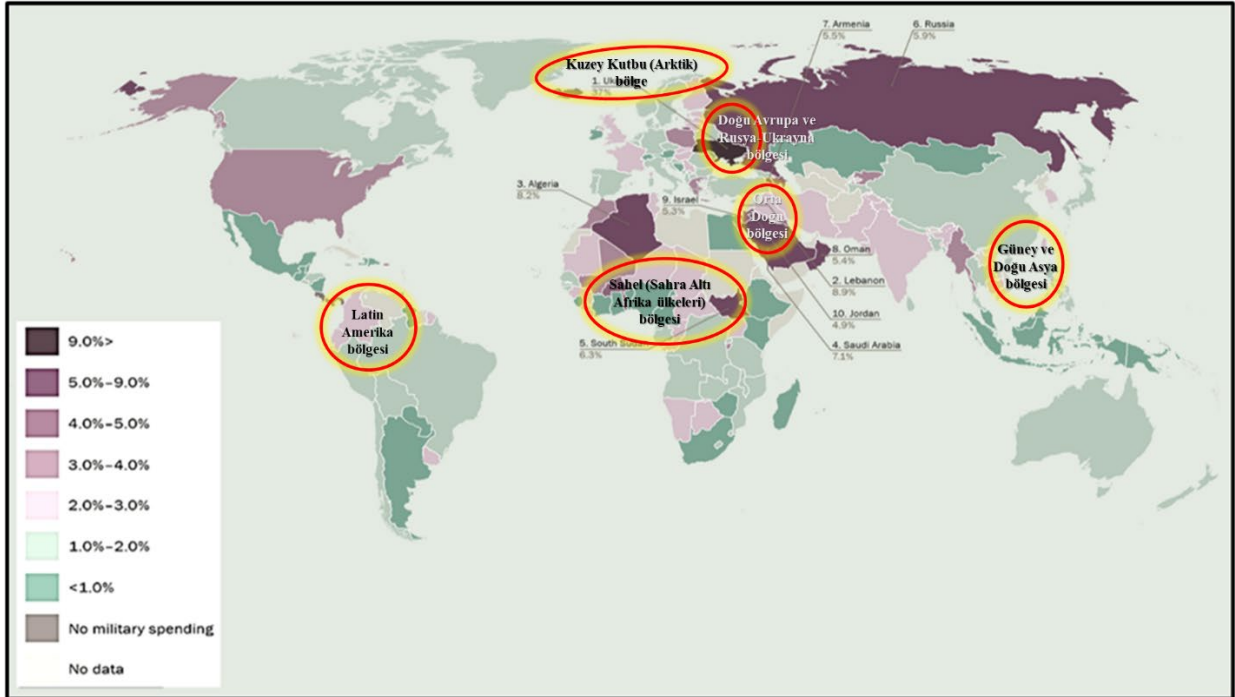
Deniz ulaşım yolları, stratejik boğazlar ve çatışma bölgelerinin aynı jeopolitik hat üzerinde yoğunlaşması, küresel düzeyde hegemonya peşindeki devletlerin bu alanlara daha fazla odaklanmasına neden olmaktadır. Bu durum, özellikle bu bölgelere menfaat anlamında bağı olan devletlerin savunma harcamalarında artışa yol açmaktadır. 2024 yılı verileri de bu eğilimi desteklemekte, jeopolitik risk endeksindeki artışın, savunma harcamalarını doğrudan etkilediği görülmektedir (Buzdağı ve Özdemir, 2021, s. 190).

Jeopolitik riskleri artıran unsurlar arasında, artan belirsizlikler, güçlenen uluslararası rekabet, zayıflayan ittifak yapıları, ülke kırılganlıkları, ticari gerginlikler ve göç hareketleri yer almaktadır. Bu durumlar, ülkeleri caydırıcılık kapasitesini artırmak üzere savunma harcamalarına yönlendirmekte ve silahlı kuvvetlerin modernizasyonuna zemin hazırlamaktadır.

Savunma harcamaları, yalnızca güvenlik ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, teknoloji transferi, Ar-Ge ve yerli üretim kapasitesini artırmak suretiyle ekonomik gelişmeye de katkı sağlayabilmektedir. Özellikle yüksek enflasyonlu ve sermaye yetersizliği yaşayan gelişmekte olan ülkelerde, hükümetler savunma harcamalarını artırma kararını verirken fırsat maliyetini de göz önünde bulundurma, risk seviyesi düşük dönemlerde harcamaları rasyonel düzeyde tutma gibi tedbirler almak mecburiyetinde bulunmalıdırlar.

2024 yılı itibarıyla savunma harcamalarının artmasında en önemli faktörler, bölgesel risklerin ve çatışma ihtimallerinin artması, küresel güç merkezlerinin jeopolitik risk bölgeleri ile menfaatlerinin çakışması, ekonomik güç rekabeti, ittifakların zayıflaması ve bu bölgelere olan mesafesi olarak ifade edilebilir. Şekil 4'te görüldüğü üzere, büyük güçler jeopolitik risk ve kriz alanlarını kendi sınırlarından uzak tutarak, dış bölgelerde etkinlik kurma stratejisini sürdürmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde jeopolitik gücünü jeoekonomik bir avantaja çeviren aktörler, enerji yolları ve ulaştırma hatlarının kontrolünü hedefleyerek bölgesel üstünlük kurma çabası içine girmişlerdir.

Bu çerçevede ABD, Çin, Rusya, Avrupa Birliği, BRICS gibi güç merkezleri, kara-deniz-hava ulaşım düğüm noktaları ve lojistik kavşakların kontrolünü stratejik öncelik olarak görmektedir. Ancak bu hegemonik stratejilerin doğal sonucu olarak savunma harcamaları ve jeopolitik gerilimler de eş zamanlı yükselme eğiliminde bulunmaktadır.

Şekil-4. 2023 Yılında Ülkelerin Savunma Harcamalarındaki Pay ile Jeopolitik Risk Bölgelerinin İlişkisi (SIPRI, 2024)

Dünya ticaretinin deniz yolu ağına bağımlılığı, kritik geçitlerin stratejik önemini artırmakta, bu bağlamda 19. yüzyılın deniz ve kara hâkimiyeti teorileri hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Uçak gemilerinden uydu sistemlerine, hava savunma şemsiyelerinden füze sistemlerine kadar çok sayıda savunma teknolojisi, bu stratejik hedefler ve jeopolitik riskler doğrultusunda şekillenmektedir. Bu şekillenmede ülkeleri zorlayan en önemli etken kendi kamuoylarının baskısı olmaktadır.

Bu noktada, savaş stratejisinin temel ilkelerinden biri olan emniyet prensibi savunma harcamalarını yönlendiren faktör olarak öne çıkmaktadır. Dünyada gittikçe artan güvensizlik ortamı, krizlerin ortaya çıkma sürati ve büyüklüğü kontrol edilemez boyutlara gelmiştir. Son İsrail-İran savaşında görüldüğü üzere silah teknolojisi ve kapasitelerinin çok hızlı artması risklere karşı önceden hazırlıklı olmak, barış zamanından itibaren caydırıcı kapasiteyi tesis etmek, savunma harcamalarının rasyonel ve stratejik olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Jeopolitik risklerin yüksek olduğu bölgelerde savunma harcamaları yalnızca güvenlik sağlama amacı taşımamakta; aynı zamanda caydırıcılık, stratejik iş birliği kurma ve ekonomik alanlarda bağımsızlık sağlama hedefiyle şekillenmektedir. Bu nedenle, savunma harcamalarının teknoloji odaklı, yerli üretime dayalı ve stratejik vizyona sahip bir çerçevede ele alınması önem arz etmektedir.

6. Küresel ve Bölgesel Savunma Harcamaları

Tarihin her döneminde bireylerin ve toplumların üstünlük kurma arzusu, savunma ihtiyacını doğurmuş, bu durum zamanla devletlerin millî güvenlik stratejilerinin temelini oluşturmuştur. Bir ülkede iç ve dış güvenliğin sağlanması, millî birlik ve bütünlüğün korunması amacıyla millî gelirden ayrılan pay “savunma harcaması” olarak tanımlanmaktadır (Özşahin ve Şahin, 2023, s. 53). Savunma harcamaları; askerî ve sivil personel giderleri, silah ve teçhizat üretimi veya alımı, bakım-onarım, inşaat faaliyetleri ve Ar-Ge harcamalarını kapsamaktadır (Korkmaz ve Bilgin, 2017, s. 290).

Geçmişten günümüze tüm hükümetler, vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için savunma harcamalarında⁷ bulunmak zorunda kalmışlardır. Bu harcamalar, devlet bütçesi içerisinde önemli bir kalemi oluşturmakta, özellikle günümüz teknolojik muharebe ortamında millî savunma sistemlerinin sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşımaktadır. Yüksek

⁷ Savunma Harcaması ifadesi bazı kaynaklarda ve literatürde ‘Askerî Harcama’ ile eş anlamda kullanılmaktadır. Bir devletin savunmaya yönelik harcamaların tamamının askerî harcama statüsünde olmaması sebebiyle bu çalışmada ‘savunma harcaması’ ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir.

teknolojiye dayalı savunma sistemleri sayesinde hem askerî etkinlik artırılmakta hem de kamuoyu baskısı ve personel zayıyatı en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Bu çerçevede millî üretim kabiliyeti, sadece caydırıcılığın değil, aynı zamanda egemenliğin korunmasının da temel unsuru hâline gelmektedir.

Savunma harcamalarının yüksekliği sosyal refah harcamaları üzerinde baskı oluştursa da yetersiz savunma harcamaları millî güvenliği tehdit edebilecek boyuta gelebilir. Bu sebeple, savunma bütçesinde optimal denge sağlamak, ekonomik gelişmişlik düzeyi, komşu ülkelerin askerî kapasitesi, coğrafi konum, tehdit algısı ve ittifak ilişkileri gibi birçok değişkene bağlı olarak değerlendirilmelidir (Özşahin ve Şahin, 2023, s. 52).

Teknolojik ilerleme, kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve artan tehdit algısı nedeniyle ülkelerin savunma stratejilerini sürekli güncellemeleri zorunlu hâle gelmiştir. Bu stratejilerin etkinliği, yalnızca askerî kabiliyetlerin artırılmasıyla değil, aynı zamanda millî kalkınma hedefleriyle uyumlu bir biçimde şekillendirilmesiyle mümkündür. Bu bağlamda, politika yapıcıların küresel ve bölgesel gelişmeleri yakından takip etmesi, stratejik uyum ve ön alıcı yaklaşımlar geliştirmesi büyük önem arz etmektedir.

Tarihsel süreç içinde savaş ve çatışma, insanlıkla birlikte var olmuş, biçim değiştirerek bugüne kadar gelmiştir (Çıtak, 2019, s. 778). Bu gerçek göz önüne alındığında, barışı sağlama hedefi kadar, savaş durumuna hazırlıklı olma da millî siyaset anlayışının temel taşlarından biri olmalıdır.⁸ Barış zamanında savunma altyapısının kurulması ve ihtiyaç duyulacak teçhizatın temin edilmesi, etkin savunma stratejisinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu bağlamda, savunma harcamalarının etkin planlanması ve mali kaynakların stratejik hedeflere uygun olarak tahsis edilmesi, devletlerin bekası açısından kritik önem taşımaktadır (Çıtak, 2019, s. 783).

Bu anlayış, hekim ve şair Abdülhak Molla'nın⁹ “Hazır ol cenge eğer ister isen sulh-ü salâh” şeklindeki veciz ifadesinde hayat bulmaktadır: “Barış istiyorsan savaşa hazır ol.” Bu söylem, bütün devletler için geçerli stratejik bir ilke niteliğindedir.

⁸ Savaş hakkında ifade edilen bu detaylar, savaş taraftarı gibi görünmek veya savaş çıkırtkanlığı yapmak olarak algılanmamalıdır. Silahlı kuvvetler mensupları savaş için eğitilmelerine ve savaşı adeta yaşamalarına rağmen, savaşın verdiği gerçek acıyı bir insan olarak hissetmemeleri mümkün değildir. Bu hissiyat benliklerinin derinlerinde sürekli yer ettiği ve hep taze kaldığı için aslında savaşı istemeyen, her zaman kalıcı barışı ve huzuru savunan bir yapıya sahiptirler. Ancak bununla birlikte hasım devletlerin millî güvenliğe kastettiği bir süreçte, savaş gerçeğinden kaçınmak da maalesef mümkün değildir. Bu gerçeği unutmadan, bağımsızlığa gönülden inanan bir ülke ve millet olarak onurlu bir hayat sürmenin tek yolunun savaşa hazır olmak ve savaş zorunlu olduğunda, dünyanın en iyi savaşçılarına dönüşeceğimizi hatırlatmanın rahatlığı ile diyoruz ki; ülkemizi ve geleceğimizi asla başka bir milletin insafına terk edemeyiz. Atatürk'ün ifadesi ile “Savaş zaruri ve hayati olmalıdır. Milletın hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça savaş bir cinayettir.”

⁹ Hekimbaşı ve şair Abdülhak Molla 1786 yılında İstanbul'da doğdu. Süleymaniye Tıp Medresesini bitirerek aynı kurumda hocalık yaptı. Bir süre çeşitli devlet kademelerinde ve değişik idari görevlerde bulundu. 1834 yılında

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle teknolojik gelişmeler hız kazanmış, bu da devletlerin karşı karşıya kaldığı tehdit spektrumunu genişletmiştir. Özellikle jeostratejik ve jeopolitik açıdan kritik konuma sahip ülkelerde savunma harcamaları, yalnızca askerî güvenliğin değil, aynı zamanda ekonomik ve siyasi istikrarın da teminatı hâline gelmiştir (Yıldırım, 2024, s. 136).

6.1. Küresel Savunma Harcamaları

2024 yılında, Rusya-Ukrayna Savaşı NATO ülkelerinde savunma harcamalarının artırılmasına neden olmuş, Avrupa’da Soğuk Savaş’taki harcama seviyelerine geri dönmüştür. Çin’in Güney Çin Denizi’ndeki askerî faaliyetleri ve Tayvan gerilimi, Asya-Pasifik ülkelerini savunma politikalarını gözden geçirmeye zorlamıştır.

2024 yılı verilerine göre, dünya genelinde savunma harcamaları önemli artışlar göstermiş ve mevcut küresel dengelerde ciddi kaymalara neden olmuştur (SIPRI, 2024). 2013’ten bu yana artış eğiliminde olan savunma harcamaları, 2023 yılında %6,8 oranında artarak 2.443 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu, şimdiye kadar kaydedilen en yüksek seviye olup, aynı zamanda 2009’dan bu yana görülen en sert yıllık artıştır.

Küresel gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) %2,3’ü savunma harcamalarına ayrılmış, hükümet bütçeleri içindeki payı %6,9’a ulaşmıştır. Kişi başına düşen savunma harcaması 306 USD ile 1990’dan bu yana en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Artışların başlıca nedeni, ifade edildiği üzere devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı ile Asya, Okyanusya ve Orta Doğu’daki artan jeopolitik gerilimler ve çatışmalardır.

2023-2024 yılları için Küresel Savunma Harcamalarına Dair Temel Bulgular

2023 yılı, 2.443 milyar USD ile tarihin en yüksek toplam savunma harcamasına sahne olmuştur.

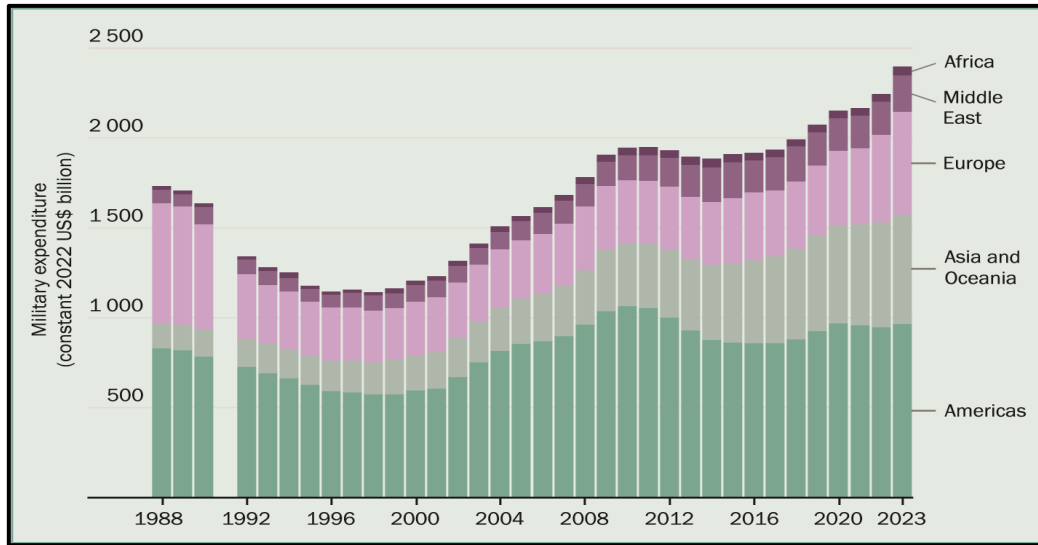
ABD ve Çin, 2023 yılında da dünyanın en çok savunma harcaması yapan iki ülkesi olmaya devam etmiş ve her ikisi de harcamalarını artırmıştır.

hekimbaşı, 1853 yılında ise “reis’ül-ulema” unvanını aldı ancak bir yıl sonra da vefat etti. Abdülhak Molla, devletin eğitim-öğretim siyasetinden sorumlu olarak Meclis-i Maarif-i Daimi’ye uzun yıllar başkanlık yaptı. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulhak-molla>.

Dünyada savunma harcamaları açısından ilkler yılı olan 2023'te;

- Yıllık 2.443 milyar USD ile bugüne kadar belirlenmiş en yüksek miktar olmuştur. Bu bir rekordur denilebilir.
- Bir önceki yıla göre görülen %6,8'lik artış, 2009'dan bu yana yıllık bazda en sert artış miktarı olmuştur.
- Kişi başına savunma harcaması 2023 yılında 306 USD ile en yüksek seviyededir.

2009'dan bu yana ilk kez dünyanın beş coğrafi bölgesinin tamamında savunma harcamalarında artış kaydedilmiştir. Asya ve Pasifik, Çin ve Japonya başta olmak üzere dikkat çekici artışlar yaşanmıştır. Bölge toplamında savunma harcamaları yaklaşık 600 milyar USD'ye ulaşmış, bu rakam, 2021'e göre %2,7 ve 2013'e göre %45'lik artışı temsil etmektedir.

Şekil-5. Dünya savunma harcamalarının bölgelere göre dağılımı, 1988-2023 (SIPRI, 2024)¹⁰

2023 yılı dahil on yıllık süreç boyunca savunma harcamalarındaki eğilimler ve artışın seviyesi şekil-5'te açıkça görülmektedir. Dünyadaki savunma harcamaları belirli devletler arasında özellikle ilk on arasındaki ülkelerde yoğunlaşmıştır. Bu yoğunlaşma aşağıda tablo-1'de görülmektedir.

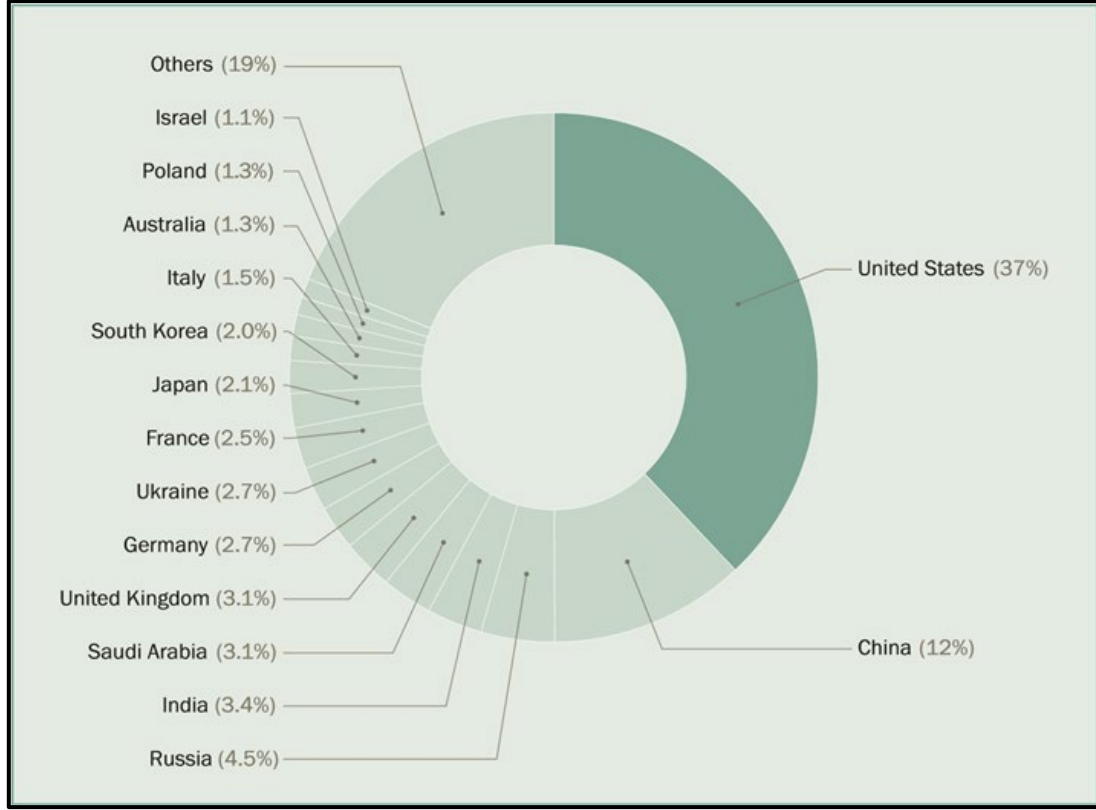
¹⁰ 1991 yılında Sovyetler Birliği için herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Rank		Country	Spending (\$ b.), 2023	Change in spending (%)		Spending as a share of GDP (%) ^b		Share of world spending (%), 2023
2023	2022 ^a			2022-23	2014-23	2023	2014	
1	1	United States	916	2.3	9.9	3.4	3.7	37
2	2	China	[296]	6.0	60	[1.7]	[1.7]	[12]
3	3	Russia	[109]	24	57	[5.9]	[4.1]	[4.5]
4	4	India	83.6	4.2	44	2.4	2.5	3.4
5	5	Saudi Arabia	[75.8]	4.3	-18	[7.1]	[11]	[3.1]
Subtotal top 5			1 481	..	..	..	..	61
6	6	United Kingdom	74.9	7.9	14	2.3	2.2	3.1
7	7	Germany	66.8	9.0	48	1.5	1.1	2.7
8	11	Ukraine	64.8	51	1 272	37	3.0	2.7
9	8	France	61.3	6.5	21	2.1	1.9	2.5
10	9	Japan	50.2	11	31	1.2	1.0	2.1
Subtotal top 10			1 799	..	..	..	..	74
11	10	South Korea	47.9	1.1	34	2.8	2.5	2.0
12	12	Italy	35.5	-5.9	31	1.6	1.3	1.5
13	13	Australia	32.3	-1.5	34	1.9	1.8	1.3
14	19	Poland	31.6	75	181	3.8	1.9	1.3
15	15	Israel	27.5	24	44	5.3	5.6	1.1
Subtotal top 15			1 974	..	..	..	..	81
16	14	Canada	27.2	6.6	49	1.3	1.0	1.1
17	17	Spain	23.7	9.8	42	1.5	1.3	1.0
18	16	Brazil	22.9	3.1	-12	1.1	1.3	0.9
19	28	Algeria	18.3	76	59	8.2	5.5	0.7
20	21	Netherlands	16.6	14	56	1.5	1.2	0.7
21	20	Taiwan	16.6	11	56	2.2	1.8	0.7
22	23	Türkiye	15.8	37	59	1.5	1.9	0.6
23	22	Singapore	13.2	1.4	27	2.7	3.0	0.5
24	26	Mexico	11.8	-1.5	55	0.7	0.5	0.5
25	27	Colombia	10.7	1.4	20	2.9	3.1	0.4
26	33	Iran	10.3	0.6	34	2.1	2.1	0.4
27	25	Indonesia	9.5	-7.4	29	0.7	0.8	0.4
28	32	Sweden	8.8	12	63	1.5	1.1	0.4
29	30	Norway	8.7	3.5	49	1.6	1.5	0.4
30	24	Pakistan	8.5	-13	13	2.8	3.1	0.3
31	38	Denmark	8.1	39	108	2.0 ^c	1.1	0.3
32	31	Kuwait	7.8	-8.8	14	4.9	3.6	0.3
33	29	Greece	7.7	-17	51	3.2	2.4	0.3
34	34	Belgium	7.6	5.2	44	1.2	1.0	0.3
35	46	Finland	7.3	54	92	2.4	1.5	0.3
36	37	Switzerland	6.3	2.9	28	0.7	0.6	0.3
37	36	Oman	5.9	0.1	-34	5.4	8.9	0.2
38	35	Thailand	5.8	-6.5	0.6	1.2	1.4	0.2
39	40	Romania	5.6	-4.7	95	1.6	1.3	0.2
40	43	Chile	5.5	4.9	4.8	1.6	2.0	0.2
Subtotal top 40			2 264	..	..	..	..	93
World			2 443	6.8	27	2.3	2.4	100

Tablo-2. 2023'te En Fazla Askerî Harcama Yapan 40 Ülke (SIPRI, 2024)

Dünyada savunma harcamasında ilk 10'da yer alan ülkelerin harcaması 2023'te artmıştır. En büyük artış, savunma harcamaların GSYİH'ya oranı 11 puan artarak %37'ye ulaşan Ukrayna'da olmuştur. Bunu, savunma harcamalarını 1,2 puan artırarak GSYİH'nın %5,9'una yükselten Rusya izlemiştir. Bu iki ülkenin savaş halinde olmaları en büyük etkidir elbette...

Hükümet önceliklerinin bir ölçüsü olarak görülebilecek savunma harcamalarının devlet bütçesi içindeki payı, 2023 yılında en çok harcama yapan 10 ülkenin 9'unda artış göstermiş, göreceli olarak tek düşüş ABD'de yaşanmıştır. İlk 10 ülke arasında, hükümet harcamaları içindeki payı olarak savunma harcamalarının en yüksek olduğu Ukrayna'da %58, ardından Suudi Arabistan'da %24 ve Rusya'da %16 olmuştur.

Şekil-6. Dünyada En Çok Savunma Harcaması Payı ABD ve Çin'dedir (SIPRI, 2024).

ABD'nin savunma harcamaları 2023'te 916 milyar dolar olurken, bu rakam 2022'ye göre %2,3 ve 2014'e göre %9,9 daha fazla olmuştur. ABD, dünyada ikinci en büyük harcama yapan Çin'den 3,1 kat daha fazla harcama yaparak, dünyanın açık ara en büyük savunma harcaması yapan ülkesi olmaya devam etmiştir. ABD 2023'te savunma harcama kategorileri arasında en büyük yüzde artışı "araştırma, geliştirme, test ve değerlendirme (RDT&E)" alanlarında yapmış ve bu alanda 2022'ye göre reel olarak %9,4 daha fazla harcama yapmıştır. Ayrıca ABD, 2014 yılından bu yana RDT&E harcamalarına, diğer tüm savunma harcama kategorilerine göre göreceli olarak daha fazla ağırlık vermiştir.

ABD'nin bu konudaki önceliği, asimetrik savaş ve gelişmiş askerî yeteneklere sahip rakiplerine üstünlük sağlamak için muhtemel bir çatışmada kullanılabilecek yeni silah

sistemleri ve teknolojileri geliştirmek ve bir anlamda en fazla ihracat yapan ülke olmak amacını taşımak amacından kaynaklanmaktadır. Böylesine stratejik güce ve üretim yeteneğine sahip ABD bu gücü çok ciddi bir ekonomik girdiye dönüştürmektedir.¹¹

Bu alanda ABD ile başat aktör konumunda olan Çin, 2023 yılında savunma harcamalarına 296 milyar USD ayırarak, dünyanın ikinci büyük askerî gücü konumunu korumuştur. 2022'ye göre %6, 2014'e göre %60 oranında artış kaydedilmiştir. Çin'in 28 yıldır aralıksız süren bu artış eğilimi, bölgedeki diğer ülkelerin de savunma bütçelerini yükseltmesine neden olmuştur. SIPRI Kıdemli Araştırmacısı Nan Tian'a göre, Çin'in Güney ve Doğu Çin Denizi'ndeki artan iddiaları, Avustralya ve Japonya gibi ülkelerde savunma harcamalarının ana itici gücü olmuştur.

AUKUS Anlaşması¹² kapsamında Avustralya'nın, tahmini maliyeti 128 milyar USD'yi bulan sekiz nükleer denizaltı tedarik planı, bu gerilimin tipik bir sonucudur.

Japonya'nın savunma harcamaları 2023 yılında %11 artarak 50,2 milyar USD'ye ulaşmış; bu, 1960'tan bu yana en yüksek seviyedir. GSYİH'nın %1'ine denk gelen bu oran, Japonya'nın Çin, Kuzey Kore ve Rusya kaynaklı tehditlere karşı yeni millî güvenlik stratejisi çerçevesinde askerî kapasitesini artırma planlarının göstergesidir. SIPRI Araştırmacısı Xiao Liang'a göre Japonya, İkinci Dünya Savaşı sonrası uygulanan askerî sınırlamalarda gözle görülür bir esneme dönemine girmiştir.

¹¹ Bu konu ile direkt ilgili olarak, ABD Başkanı Trump, 13-16 Mayıs'ta dünyanın yakından izlediği Orta Doğu turu kapsamında sırasıyla Suudi Arabistan, Katar ve BAE'yi ziyaret etti. Trump, üç günlük ziyaretinin ardından ülkesine yaklaşık 3,2 trilyon dolar değerindeki anlaşmalarla döndü. Trump, birinci durağı Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da bu ziyaretinde iki ülke arasında silah alımı, enerji iş birliği, Suud ordusunun eğitimi gibi başlıklarda yaklaşık **600 milyar dolar** değerinde anlaşma imzaladı. Trump'ın, Orta Doğu turu kapsamında ziyaret ettiği ikinci ülke olan Katar'da iki ülke arasında **1,2 trilyon dolarlık** yatırım anlaşması imzalandı. Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada savunma, havacılık, enerji gibi çok sayıda alanda imzalanan anlaşmaların, Trump'ın iki ülke arasındaki savunma yatırımlarını hızlandırma niyetine işaret ettiği belirtildi. Trump, Katar'ın ABD'den 42 milyar dolarlık askerî alım yapacağını ve Katar'daki Amerikan hava üssü el-Udeyd'i geliştirmek için **10 milyar dolar** yatırım yapacağını açıkladı. ABD ile Katar arasında Katar Havayolları'na Boeing ve GE Aerospace motorlarının satışını da içeren değeri toplam **243,5 milyar doları** aşan anlaşma imzalandı. Katar, ABD Başkanı Trump'a yaklaşık 400 milyon dolar değerinde Amerikan basınının "uçan saray" diye nitelediği bir Boeing 747-8 uçağı hediye etti. Trump'ın ziyaretindeki son durak Birleşik Arap Emirlikleri oldu. BAE'de görkemli biçimde karşılanan Trump, buradan da yaklaşık **1,4 trilyon dolar** değerinde anlaşmalarla döndü. BAE ve ABD arasında, savunma sanayi, enerji, yapay zekâ gibi birçok alanı kapsayan ve 10 yıllık sürede 1,4 trilyon dolar değerinde yatırım taahhüdü içeren anlaşma imzalandı. Bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-korfez-ulkelerinden-3-trilyon-dolari-asan-yatirim-ve-silah-anlasmalariyla-donuyor/3570396>

¹² AUKUS, Avustralya, İngiltere ve ABD arasında başlatılan yeni bir güvenlik ortaklığı anlaşması. Anlaşmanın ismi, ülkelerin isimlerinin kısaltmasından (Australia-AU, United Kingdom-UK, United States-US) oluşuyor. Güvenlik ortaklığı bildirisinde, Avustralya Kraliyet Donanmasının nükleer enerjili denizaltılar edinmesini sağlamak için destekleneceği belirtiliyor. Ancak ittifak sadece denizaltı inşasından ibaret değil. Aynı zamanda Çin'in yükselişinin görüldüğü Hint-Pasifik bölgesinde birlikte çalışmak için, yeni bir üç yönlü stratejik savunma ittifakı olarak tanımlanıyor. Ayrıca yapay zekâ teknolojileri alanında da iş birlikleri olacağının altı çiziliyor. Anlaşma, ABD'nin nükleer tahrik teknolojisini İngiltere dışında bir müttefikle ilk kez paylaşması noktasında da önemli. Bkz. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/5-soruda-aukus-ittifaki-610430.html>

En fazla savunma harcaması yapan ülkeler, 2023 yılında ABD, Çin, Rusya, Hindistan ve Suudi Arabistan, dünya savunma harcamalarının %61'ini oluşturarak toplam 1.481 milyar USD harcama yapmıştır. Bunları İngiltere, Almanya, Ukrayna, Fransa ve Japonya takip etmiştir. ABD tek başına küresel toplamın %37'sini gerçekleştirmiştir.

Raporlarda dikkat çeken diğer bir bulgu, silah ihracatında Orta Doğu'nun en büyük pazar hâline gelmesidir. Önümüzdeki yıllarda bölgede 110 milyar USD tutarında silah alımı yapılması öngörülmektedir ve bu satışların en büyük sağlayıcısı ABD'dir.

ABD'nin başlıca ihraç ettiği silah sistemleri arasında savaş uçakları, helikopterler, İHA'lar, tanksavar ve güdümlü füzeler, deniz sistemleri, radarlar ve motorlar yer almaktadır. Güdümlü füzeler, ABD'nin toplam silah ihracatının %19'unu oluşturmaktadır. Bu ihracatın içinde seyir füzeleri, balistik füzeler ve tanksavar sistemleri de bulunmaktadır. ABD, savaş uçaklarında dünya liderliğini sürdürürken, Boeing, Lockheed Martin, Raytheon, Northrop Grumman ve General Dynamics en büyük ihracatçı firmalar arasında yer almaktadır.

BM Güvenlik Konseyi Üyeleri ve NATO: 2023 yılında dünya savunma harcamalarının %59,1'i, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri olan ABD (%37), Çin (%12), Rusya (%4,5), İngiltere (%3,1) ve Fransa'ya aittir. Bu durum, söz konusu ülkelerin küresel savaş endüstrisi ve silah ticaretindeki belirleyici rollerini açıkça ortaya koymaktadır. Bazı ülkeler, yüksek savunma harcamaları ve silah satışları ile gelirlerini artırırken; bazı ülkeler ise refah seviyelerinden feragat ederek güvenlik arayışında büyük bedeller ödemektedir. Türkiye açısından, savunma sanayinde millî yeterliliğin sağlanması ve ihracat odaklı bir stratejinin sürdürülmesi, millî güvenlik açısından hayati önemdedir.

Rusya'nın savunma harcamaları 2023 yılında %24 artarak 109 milyar USD'ye ulaşmış ve GSYİH'sının %4,5'ine denk gelmiştir. Ukrayna ise %51'lik artışla 64,8 milyar USD'ye ulaşmış; bu miktar, GSYİH'sının %37'sini oluşturarak ülkeyi dünyanın sekizinci en büyük askerî harcama yapan ülkesi hâline getirmiştir.

Aynı yıl NATO üyesi 31 ülkenin toplam askerî harcaması 1.341 milyar USD'ye ulaşarak küresel toplamın %55'ini oluşturmuştur. Bu ülkelerden 11'i, NATO'nun GSYİH'nın %2'si seviyesindeki askerî harcama hedefini karşılamıştır; bu sayı, 2022'ye göre dört ülke artış göstermiştir.

6.2. Bölgesel Savunma Harcamaları

Dünya genelindeki bölgesel savunma harcamaları, küresel jeopolitik dengeleri ve bölgesel tehdit algılarını doğrudan yansıtan önemli göstergelerdir. 2023 yılı itibarıyla Amerika

kıtası dünya savunma harcamalarının %41'ini, Asya ve Pasifik %24'ünü, Avrupa %24'ünü, Orta Doğu %8,2'sini ve Afrika %2,1'ini gerçekleştirmiştir.

Region and subregion	Spending (\$ b.), 2023	Change in spending (%)		Share of world spending (%), 2023
		2022–23	2014–23	
World	2 443	6.8	27	100
<i>Africa^a</i>	51.6	22	1.5	2.1
North Africa	28.5	38	41	1.2
Sub-Saharan Africa ^a	23.1	8.9	-22	0.9
<i>Americas^b</i>	1 009	2.2	10	41
Central America and the Caribbean ^b	14.7	-0.4	54	0.6
North America	943	2.4	11	39
South America	50.7	-0.3	-7.2	2.1
<i>Asia and Oceania^c</i>	595	4.4	46	24
Central Asia ^d	1.8	-5.3	-16	0.1
East Asia ^e	411	6.2	52	17
Oceania	35.5	-0.9	36	1.5
South Asia	98.2	2.2	38	4.0
South East Asia ^f	47.8	-1.6	24	2.0
<i>Europe</i>	588	16	62	24
Central and Western Europe	407	10	43	17
Eastern Europe	181	31	118	7.4
<i>Middle East^g</i>	(200)	9.0	5.9	(8.2)

Tablo-3. Dünyada Bölgelere Göre Savunma Harcamalarındaki Değişiklikler, 2022–2023 (SIPRI, 2024)

Afrika

Afrika kıtasında 2023 yılı toplam savunma harcamaları 51,6 milyar USD olmuştur. Bu miktar, 2022'ye göre %22, 2014'e göre ise %1,5 oranında artış göstermektedir. 2023 yılında Kuzey Afrika ülkelerinin toplam savunma harcamaları 28,5 milyar USD'ye ulaşmıştır. Bu rakam, 2022'ye göre %38 ve 2014'e göre %41 artış anlamına gelir. Kuzey Afrika bölgesinde Cezayir ve Fas öne çıkmaktadır. Cezayir'in savunma harcamaları %76 artışla 18,3 milyar USD'ye ulaşarak, 1974'ten bu yana en yüksek yıllık artışı kaydetmiştir. Bu artışta, Cezayir'in Avrupa'ya doğal gaz ihracatı kaynaklı gelir artışı etkili olmuştur. Buna karşılık, Fas'ın savunma harcamaları %2,5 düşerek 5,2 milyar USD'ye gerilemiştir.

Sahra Altı Afrika: Bu alt bölgede 2023 yılı savunma harcamaları 23,1 milyar USD olmuştur. Bu miktar, 2022'ye göre %8,9 daha yüksek, ancak 2014'e göre %22 daha düşüktür. Artışta Nijerya (%20 artışla 3,2 milyar USD), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (%105 artışla 794 milyon USD) ve Güney Sudan (%78 artışla 1,1 milyar USD) gibi ülkelerin etkisi büyüktür.

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde artış, Ruanda ile yaşanan gerilimler, devlet dışı silahlı gruplarla çatışmalar ve BM Barışı Koruma Misyonu'nun ülkeden çekilmesi nedeniyle orduyu güçlendirme çabalarıyla ilişkilidir. Güney Sudan'daki artış ise iç çatışmalar ve komşu Sudan'daki iç savaş kaynaklı güvenlik sorunlarından kaynaklanmaktadır.

Kuzey ve Güney Amerika

2023 yılında Amerika kıtasındaki ülkelerin toplam savunma harcamaları 1.009 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Bu miktar, 2022 yılına göre %2,2, 2014 yılına göre ise %10 oranında artış göstermektedir.

Kuzey Amerika'da savunma harcamaları 2023 yılında 943 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş, bu da bir önceki yıla göre %2,4 ve 2014'e göre %11'lik bir artış anlamına gelmektedir. Kanada'nın 2023 yılındaki savunma harcaması 27,2 milyar ABD doları olup, 2022'ye göre %6,6 ve 2014'e göre %49 artış göstermiştir. Kanada'nın askerî yükü, 2023 itibarıyla GSYİH'sının %1,3'ü seviyesinde gerçekleşmiş ve bu oran, NATO'nun %2'lik savunma harcama hedefinin altında kalmıştır.

Alt bölgedeki bazı ülkelerde artan suç oranları, özellikle Meksika'da suç çeteleriyle mücadelede askerî gücün kullanımına yol açarak savunma harcamalarının artmasına neden olmuştur. Meksika'nın savunma harcamaları 2023 yılında 11,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, 2022 yılına kıyasla %1,5 oranında azalmış olsa da 2014'e göre %55 artmıştır. 2019 yılında kurulan ve askerî bir güç olan Millî Muhafız (Guardia Nacional) için yapılan bütçe tahsisleri, 2019'da Meksika'nın toplam savunma harcamasının %0,7'si iken, 2023'te bu oran %11'e yükselmiştir.

Dominik Cumhuriyeti, 2023 yılında savunma harcamalarını %14 artırarak 893 milyon ABD dolarına tutarında harcama yapmıştır. Bu artış, özellikle komşu ülke Haiti'de, 2021 yılında Devlet Başkanı Jovenel Moïse'ye düzenlenen suikastın ardından ortaya çıkan siyasi kriz ve sınır bölgelerinde artan güvenlik tehditlerine karşılık olarak gerçekleşmiştir.

Güney Amerika'da ise toplam savunma harcamaları 2023'te 50,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş ve 2022'ye göre %0,3 oranında düşüş göstermiştir. Bölgedeki en büyük savunma harcamasını Brezilya yapmıştır. Ülkenin 2023 yılı savunma harcaması, Devlet Başkanı Luís Inácio Lula da Silva'nın görevdeki ilk yılında %3,1 artışla 22,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Brezilya, NATO üyesi olmamakla birlikte, 2023 yılında Brezilya Millî Kongresi üyeleri Senato'ya sundukları bir anayasa değişikliği önerisinde, NATO'nun harcama hedefini örnek göstererek, askerî harcamaların GSYİH'nın %2'sine menfaatılmasını talep

etmiştir. Ancak 2023 yılı itibarıyla Brezilya'nın askerî yükü, GSYİH'nın %1,1'i seviyesinde kalmıştır.

Asya ve Pasifik

2023 yılında Asya ve Okyanusya'daki toplam savunma harcamaları %4,4 artışla 595 milyar ABD dolarına ulaşmış ve 2014 yılından bu yana %46 oranında bir yükseliş göstermiştir. Bu durum, 1989 yılından bu yana süregelen kesintisiz artış trendinin devamı niteliğindedir.

Bölgesel artış büyük ölçüde Çin ve çevre ülkeler tarafından yönlendirilmiş, Hindistan ve Doğu Asya ülkelerinde savunma harcamalarında artış kaydedilmiştir.

Doğu Asya'da 2023 yılı savunma harcamaları %6,2 artarak 411 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Japonya, 2023 yılında silahlı kuvvetlerine 50,2 milyar ABD doları tahsis etmiş ve bu, 2022 yılına göre %11, 2014'e göre ise %31'lik bir artış anlamına gelmiştir. Bu oran, 1972 yılından bu yana görülen en büyük yıllık artış olarak kayıtlara geçmiştir. 2023 yılı aynı zamanda Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası en kapsamlı askerî yığınak programının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu program kapsamında Japonya; hava araçları, deniz platformları ve uzun menzilli füze sistemlerine yatırım yaparak karşı taarruz kapasitesini güçlendirmeyi hedeflemiştir. 2023–2027 döneminde toplamda 310 milyar ABD doları savunma harcaması yapılması öngörülmekte olup, bu da yıllık ortalama 62 milyar ABD doları bütçe anlamına gelmektedir.

Güney Kore, 2023 yılında savunma harcamalarını %1,1 artırarak 47,9 milyar ABD doları seviyesine çıkarmıştır. Aynı yıl Güney Kore Millî Savunma Bakanlığı, 2023–2027 yılları arasında yılda ortalama 50 milyar ABD dolarını aşacak şekilde toplamda yaklaşık 253 milyar ABD doları savunma bütçesi ayırmayı öngören yeni bir plan açıklamıştır.

Tayvan'ın savunma harcamaları 2023 yılında %11 artışla 16,6 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Çin kaynaklı artan güvenlik tehdidine karşılık olarak Tayvan, 2020 yılında ek bütçe fonu ve 2022 yılında F-16 savaş uçağı ile deniz sistemleri tedarikine yönelik özel bir fon oluşturmuştur. Bu ek kaynaklarla birlikte Tayvan'ın toplam savunma harcaması 2023'te %21 oranında artmıştır.

Avrupa

2023 yılında Avrupa genelindeki savunma harcamaları 588 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş; bu, 2022 yılına göre %16 ve 2014 yılına göre %62'lik bir artışı ifade etmektedir. Bu artışta en önemli etken, devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı olmuştur. Savaş, yalnızca

doğrudan taraf olan iki ülkenin değil, Avrupa genelindeki birçok ülkenin de savunma harcamalarını önemli ölçüde artırmasına neden olmuştur.

Rusya-Ukrayna Savaşının Savunma Harcamalarına Etkisi

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik tam ölçekli işgaliyle başlayan savaş ve Doğu Asya'daki jeopolitik gerginlikler, dünya genelinde savunma harcamalarında kayda değer artışların yaşanmasına yol açmıştır. Bu artışlar, en belirgin şekilde %13 oranında Avrupa bölgesinde görülmüştür. Artışın temel nedenleri arasında Ukrayna'ya sağlanan askerî yardım, Rusya'nın oluşturduğu tehdit algısı ve Doğu Asya'daki güncel gerginlikler yer almaktadır.

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) Savunma Harcamaları ve Silah Üretim Programı Kıdemli Araştırmacısı Dr. Nan Tian bu durumu şu şekilde değerlendirmiştir: *“Küresel savunma harcamalarındaki sürekli artış, giderek daha güvensiz bir dünyada yaşadığımızın bir işaretidir. Devletler, öngörülemeyen ve giderek kötüleşen güvenlik ortamına karşı askeri gücünü artırarak yanıt vermektedir.”*

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden bu yana Orta ve Batı Avrupa'daki savunma harcamaları 2023 yılında ilk kez bu seviyelerin üzerine çıkmıştır. 2023 yılında bu bölgede toplam savunma harcaması 345 milyar ABD dolarlık bir seviyeye ulaşmıştır. Bu rakam, 1989 yılına kıyasla daha yüksek olup 2013'e göre %30'luk bir artışa denk gelmektedir.

Dr. Diego Lopes da Silva'nın ifadesiyle: *“Ukrayna'nın işgali, Orta ve Batı Avrupa'daki savunma politikaları üzerinde doğrudan belirleyici bir etki yaratmıştır. Birçok ülke, yılları kapsayan artırılmış savunma harcama planlarını uygulamaya koymuştur ve bu eğilimin önümüzdeki yıllarda da süreceği beklenmektedir.”*

En yüksek harcama artışları Finlandiya (%54), Danimarka (%39), Polonya (%31,6) ve İsveç (%12) gibi çatışma bölgesine yakın ülkelerde kaydedilmiştir. 2024 yılında ABD'de yapılan başkanlık seçimlerini kazanan Donald Trump'ın Danimarka'ya bağlı Grönland ve Kanada ile ilgili tehditkâr açıklamalarının da savunma harcamalarında yeni artışları tetiklemesi beklenmektedir (Murray, 2025).

SIPRI Araştırmacısı Lorenzo Scarazzato ise şu yorumda bulunmuştur: *“Her ne kadar 2023'teki savunma harcamalarının artışı Ukrayna'nın işgaline bağlı olsa da Rusya'nın saldırgan tutumuna dair endişeler 2014 yılında Kırım'ın ilhakından bu yana giderek artmıştır. Birçok eski Doğu Bloku ülkesi savunma harcamalarını iki ya da üç katına çıkarmıştır.”*

Ukrayna, 2023 yılında 64,8 milyar ABD dolarlık savunma harcaması ile tarihte bir ülkenin tek yıl içinde yaptığı en büyük artışı kaydetmiştir. Bu, Ukrayna'yı 2023 yılında en fazla askeri harcama yapan sekizinci ülke konumuna getirmiştir. Ukrayna'nın 2014-2023 arasındaki toplam savunma harcama artışı %1272 olarak hesaplanmıştır.

SIPRI Kıdemli Araştırmacısı Dr. Nan Tian, ABD'nin Ukrayna'ya yaptığı mali askeri yardımın, ABD savunma harcamalarındaki artışın temel nedenlerinden biri olduğunu belirtmiştir. ABD, 2022 yılında Ukrayna'ya 19,9 milyar ABD dolarlık askeri yardımda bulunmuştur. Bu rakam, Soğuk Savaş'tan bu yana bir ülkenin başka bir ülkeye sağladığı en büyük yardım olmuştur ve toplam ABD savunma harcamalarının %2,3'ünü oluşturmuştur.

Orta ve Batı Avrupa'daki savunma harcamaları 2023 yılında 407 milyar ABD dolarına ulaşmış, bu da 2022'ye göre %10 ve 2014'e göre %43'lük bir artışa denk gelmiştir. İngiltere, 74,9 milyar ABD dolarlık harcamasıyla bölgede en büyük savunma harcaması yapan ülke konumunu sürdürmüştür. Bu harcama, İngiltere'nin GSYİH'sinin %2,3'ünü oluşturmuş ve hükümet, bu oranı %2,5'e çıkarmayı hedefleyen uzun vadeli bir plan açıklamıştır.

Almanya'nın savunma harcamaları da üst üste ikinci yıl artarak 2023 yılında 66,8 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Bu, 2023 yılında %9'luk bir artış anlamına gelmekte olup, 2014-2023 döneminde %48'lik bir artışa denk gelmektedir. Almanya, NATO'nun %2 GSYİH hedefini 2025'e kadar yakalamayı taahhüt etmiştir.

Polonya'nın savunma harcamaları ise 2023 yılında %75 artarak 31,6 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Bu artış, Avrupa ülkeleri arasında en yüksek yıllık artış olarak kayda geçmiştir. Polonya'nın askeri yükü, GSYİH'nin %3,8'ine ulaşmıştır.

Finlandiya, Nisan 2023'te NATO'nun 31. üyesi olmuş, savunma harcamalarını %54 artırarak 7,3 milyar ABD dolarına ve GSYİH'nin %2,4'ünü oluşturacak seviyeye getirmiştir. Bu artış, başta F-35 sınıfındaki muharip uçaklar ve hava savunma sistemleri tedariki olmak üzere askeri modernizasyon hamlelerine dayanmaktadır.

Doğu Avrupa bölgesindeki savunma harcamaları 2023 yılında %31 artarak 181 milyar ABD dolarına ulaşmış ve bu, 1990'dan bu yana görülen en yüksek seviyedir. 2014-2023 döneminde ise Doğu Avrupa savunma harcamalarında %118 oranında bir artış yaşanmıştır.

Ukrayna, 2023 yılında 30'dan fazla ülkeden askeri yardım almıştır. Ana bağışçılar ABD, İngiltere, Almanya ve diğer AB üyesi ülkeleri olmuştur. Toplam yardım tutarının en az 35 milyar ABD doları olduğu, bunun 25,4 milyar ABD dolarının ise ABD tarafından sağlandığı tahmin edilmektedir. Ukrayna'nın 2023 yılındaki savunma harcamaları, genel hükümet

harcamalarının %58'ini oluşturmuştur. Bu durum, Ukrayna'nın savaş nedeniyle vergi gelirlerinde artışa gitmek zorunda kaldığı bir finansman modeline geçtiğini de göstermektedir.

NATO'nun Savunma Harcamaları

2023 yılında, 31 NATO üyesinin toplam savunma harcaması 1.341 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu rakam, 2022'ye kıyasla %5,2, 2014'e kıyasla ise %19'luk bir artışı ifade etmektedir. NATO'nun bu düzeydeki harcaması, dünya genelindeki toplam savunma harcamalarının %55'ine denk gelmektedir. Söz konusu artış, hem NATO'ya katılan yeni üyelerin katkısı hem de mevcut üyelerin artan savunma harcamalarıyla açıklanabilir.

2023 yılı itibarıyla yalnızca üç NATO ülkesi (Yunanistan, İtalya ve Romanya) savunma harcamalarını azaltmıştır. Yunanistan'da harcamalar %17, İtalya'da %5,9, Romanya'da ise %4,7 oranında gerilemiştir. Diğer tüm üyelerde ise artış görülmüştür. Avrupalı NATO üyeleri, 2023 yılında toplam NATO harcamalarının %28'ini gerçekleştirmiş olup, bu oran 2014–2023 arası dönemde ulaşılan en yüksek seviyedir.

NATO üyeleri, 2014 yılında gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) %2'sini savunma harcamalarına ayırma taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu hedef, 2023 yılında “en az %2” olarak revize edilmiştir. 2023 itibarıyla 31 NATO ülkesinden 11'i bu hedefi yakalamış veya aşmıştır; bu sayı 2022 yılına göre dört ülke fazladır ve bugüne dek ulaşılan en yüksek düzeyi temsil etmektedir. 2023 yılı itibarıyla NATO üyelerinin ortalama askerî harcama yükü, GSYİH'nin %1,9'u seviyesinde gerçekleşmiştir. 2014–2023 arasında sadece üç ülke askerî yükünü artırmamıştır: Türkiye (%-0,4), ABD (%-0,3) ve Hırvatistan (%-0,04).

Orta Doğu'daki Savunma Harcamaları

2023 yılı itibarıyla Orta Doğu bölgesinde toplam savunma harcamaları yaklaşık 200 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu, bir önceki yıla göre %9'luk artış anlamına gelmekte olup, 2014-2023 arasındaki on yıllık dönemdeki en büyük yıllık artışı temsil etmektedir. Bölgedeki en fazla harcama yapan üç ülke, Suudi Arabistan, İsrail ve Türkiye olmuştur.

İsrail'in savunma harcamaları, 2023 yılında %24 artışla 27,5 milyar dolara yükselmiştir. Bu artışın temel nedeni, Ekim 2023'te Gazze'ye yönelik başlatılan geniş çaplı askerî operasyonlardır. Savaşın başlangıcından itibaren İsrail'in aylık savunma harcamaları önemli ölçüde artmış, aylık ortalama 1,8 milyar dolardan Aralık 2023'te 4,7 milyar dolara ulaşmıştır.

İran ise Orta Doğu'daki en büyük dördüncü savunma harcamıcısı konumundadır. 2023 yılında İran'ın savunma bütçesi %0,6'lık marjinal bir artışla 10,3 milyar dolara çıkmıştır. Bu dönemde, İran İslam Devrim Muhafızları Ordusu'na (IRGC) tahsis edilen kaynakların payı da artış göstermiştir. IRGC'ye yönelik savunma harcamaları 2019'da toplam bütçenin %27'sini oluştururken, bu oran 2023'te %37'ye yükselmiştir. Ayrıca, IRGC tarafından kullanılan insansız hava araçlarını üreten İran Uçak Üretim Sanayi Şirketi (HESA) için yapılan harcamalar da aynı dönemde %27 oranında artmıştır.

7. Savunma Harcamaları ile Jeopolitik Risk İlişkisi

2023 yılı itibarıyla küresel savunma harcamaları tarihsel olarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Özellikle gelişmiş ülkeler tarafından üretilen ileri teknolojiye sahip silah sistemlerinin ana pazarını, Ortadoğu ve gelişmekte olan ülkeler oluşturmaktadır. Bu durum, silah ithalatının büyük ölçüde siyasi istikrarsızlık, bölgesel çatışmalar ve beka sorunlarıyla karşı karşıya olan ülkelere yöneldiğini göstermektedir. Bu ülkelerde yaygın olarak görülen otoriter rejimler, askerin siyasi yaşamda etkili olması ve dışa bağımlılık gibi yapısal sorunlar, savunma harcamalarının yalnızca güvenlik değil, aynı zamanda siyasi amaçlara hizmet eden araçlar olarak da kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Ekonomik literatürde savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri konusunda iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır. Birinci yaklaşım, savunma harcamalarının kaynakları üretken sektörlerden uzaklaştırarak büyümeyi olumsuz etkilediğini savunur. İkinci yaklaşım ise, bu harcamaların toplam talebi artırarak, teknolojik gelişmeleri teşvik ederek ve güvenli bir yatırım ortamı yaratarak ekonomik büyümeyi destekleyebileceğini ileri sürer. Yapılan ampirik çalışmalar, savunma harcamalarının ekonomik etkilerinin ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Gelişmiş teknolojik altyapıya sahip ülkelerde bu etkinin pozitif, ithalata dayalı savunma yapısına sahip ülkelerde ise negatif olduğu görülmektedir (Korkmaz & Bilgin, 2017).

Savunma harcamaları yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik ve yapısal bir tercihi de yansıtmaktadır. Gelişmiş ülkeler bu harcamaları hem iç güvenliği sağlamak hem de küresel etki alanlarını genişletmek amacıyla planlarken; gelişmekte olan ülkeler çoğunlukla dışa bağımlı çözümlerle geçici güvenlik politikaları oluşturmaktadır. Savunma sanayi altyapısından yoksun olan bu ülkelerde, ithalata dayalı yüksek savunma harcamaları ekonomik bağımlılığı artırmakta ve dış politika seçeneklerini sınırlamaktadır. Özellikle doğal kaynak gelirlerine dayanan ekonomilerde, bu tür harcamaların sürdürülebilirliği zayıf olmakta; kriz dönemlerinde dış müdahalelere açık hale gelmektedir.

Bununla birlikte, savunma harcamaları yalnızca güvenlik odaklı değil; teknoloji üretimi, Ar-Ge kapasitesi ve ihracat potansiyeli bağlamında da stratejik olarak değerlendirilmelidir. Havacılık, uzay, yapay zekâ ve ileri elektronik gibi kritik teknolojilerde yapılan savunma yatırımları, sivil sektörler de önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye, Brezilya ve Güney Kore gibi ülkeler, jeopolitik risklere karşı kendi savunma sanayi altyapılarını güçlendirerek bu alanı hem bölgesel güvenlik hem de ekonomik büyüme aracı olarak kullanmaktadır.

Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi yalnızca nicel büyüklüğüyle değil; bu harcamaların yönü, stratejik amacı ve üretim yapısıyla birlikte ele alınmalıdır. Yerli ve millî savunma sanayi kapasitesinin inşası, uzun vadeli ekonomik bağımsızlık, beka ve bölgesel caydırıcılık açısından stratejik öneme sahiptir. Bu doğrultuda, savunma harcamalarının optimal düzeyde belirlenmesi ve millî kalkınma planlarıyla uyumlu şekilde entegre edilmesi, güvenlik-ekonomi dengesinin sürdürülebilirliği açısından kritik bir gerekliliktir.

Sonuç

Günümüzdeki küresel güvenlik ortamı, devletleri savunma harcamalarını yalnızca askerî caydırıcılık bağlamında değil, aynı zamanda ekonomik büyümeye katkı, teknoloji geliştirme, dış politika aracı ve stratejik özerklik unsuru olarak değerlendirmeye zorlamaktadır. Bu çerçevede, savunma harcamalarının büyüklüğü, yönü ve içeriği bir ülkenin kalkınma modelinde belirleyici faktörlerden biri haline gelmiştir. Kısa vadede iç talebi canlandırmak suretiyle ekonomik büyümeye katkı sağlayabilen bu harcamalar, uzun vadede ise inovasyon ve yüksek teknolojili üretim alanlarındaki yatırımlarla stratejik sanayilerin gelişimine öncülük etmektedir.

Ancak, savunma harcamalarının ekonomik etkileri, ülkenin yapısal özellikleriyle yakından ilişkilidir. Sanayileşmiş ve teknolojik altyapısı gelişmiş ülkeler, bu harcamalarını ihracata yönelik kullanarak ekonomik kalkınmalarını destekleyebilmektedir. ABD, Çin, Almanya ve İsrail gibi ülkeler, savunma sanayilerini küresel rekabet gücüne sahip ekonomik bir sektöre dönüştürebilmiştir. Buna karşılık, sanayi altyapısı zayıf olan ülkelerde ise yüksek savunma harcamaları dışa bağımlılığı artırmakta, makroekonomik dengesizlikleri derinleştirmekte ve kalkınma alanlarından kaynak kaymasına neden olmaktadır.

Jeopolitik risklerdeki artış, bölgesel silahlanma yarışlarını tetiklemekte ve bu durum uluslararası istikrarı olumsuz yönde etkilemektedir. Rusya-Ukrayna Savaşı, Çin'in Asya-Pasifik'teki yayılcı siyaseti ve Orta Doğu'daki gerilimler, savunma harcamalarını rekor seviyelere taşımıştır. Bu harcamalar ise yalnızca güvenlik kaygısından değil, savunma sanayi

pazarında pay sahibi olma amacından da kaynaklanmaktadır. Bu durum, savunma sanayi şirketlerinin artan üretimi ve gelirleriyle doğrulanmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye, jeostratejik konumunun getirdiği riskler nedeniyle savunma harcamalarını stratejik bir zorunluluk olarak benimsemiştir. Yerlilik oranını artırma, ihracat kapasitesini genişletme ve dışa bağımlılığı azaltma hedefleri doğrultusunda atılan adımlar neticesinde, 2023 yılında 15,8 milyar dolarlık savunma harcaması ve 7,1 milyar dolarlık ihracat gerçekleşmiştir. Bu veriler, savunma harcamalarının bir yük olmaktan çıkartılarak stratejik bir kazanç unsuru haline getirildiğini göstermektedir.

Ayrıca, NATO üyesi olan Türkiye, 2023 yılında bir önceki yıla göre bir sıra yükselerek 22. sıraya yerleşmiştir. Bu yılda %37 oranında bir artış gösteren savunma harcamaları, 2014-2023 döneminde %59 oranında artmış; ancak GSYİH'ya oranı %1,9'dan %1,5'e gerilemiştir. Türkiye'nin dünya GSYİH'sındaki payı %0,6 olup, ABD'nin altmışta biri, Çin'in ise yirmide biri seviyesindedir. 2024 yılında savunma sanayi ihracatını %29 artırmayı başaran Türkiye, bu alanda dünya sıralamasında 11. basamağa yükselmiş ve bu başarı gurur verici olarak değerlendirilmiştir (Savunma Sanayi ST, 2025).

Savunma harcamalarının tabana yayılması, yerlileştirme oranlarının artırılması, teknoloji odaklı gelişim sağlanması ve sertifikasyon ile kalite standartlarının yurt içinde karşılanması, bu stratejik dönüşümü güçlendirecektir.

Türkiye gibi stratejik konumdaki ülkelerde savunma harcamaları, millî güvenlik stratejilerinin temel taşı olmalı, bu harcamalar popülist yaklaşımlardan uzak, etkin planlama ve yerli üretime dayalı olarak yönetilmelidir. Bununla birlikte, savunma harcamalarının yalnızca caydırıcılık değil, aynı zamanda uluslararası barış ve iş birliğini destekleyecek şekilde konumlandırılması, uzun vadeli istikrar açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, savunma harcamaları, ekonomik kalkınma, teknolojik bağımsızlık, millî güvenlik ve jeopolitik riskler ile dış politika hedefleriyle entegre bir şekilde ele alınmalı, jeostratejik ve jeoekonomik analizlerle desteklenen, uzun vadeli, dengeli ve rasyonel stratejilerle yönetilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alparslan, Ş. (2025). Stratejik Gücün Kodları (Yenileştirilmiş 2. baskı). Nobel Yayın Evi.
- Buzdağlı, Ö., ve Özdemir, D. (2021). Jeopolitik Risk Endeksinin Askerî Harcamalar Üzerindeki Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 12(29), 188-203.
- Çıtak, E. (2019). Savaş Stratejisinde İstihbaratın Önemi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(18), 778–782.
- Euronews. (2019, Şubat 21). “DSÖ: Dünyada Sağlık Harcamalarının Yıllık Maliyeti 7,3 Trilyon Dolar.” Euronews Türkçe, Erişim: 23.04.2024 <https://tr.euronews.com/2019/02/21/dso-dunyada-saglik-harcamalarinin-yillik-maliyeti-73-trilyon-dolar>
- Foreign Policy. (2024). “Main Conflict Regions of the World for the USA.” Foreign Policy, Erişim: 19.11.2024 <https://foreignpolicy.org.tr/main-conflict-regions-of-the-world-for-usa/>
- Grant Thornton. (2023). “Global Sağlık Sektörü ve Medikal Turizm Trendleri.” Grant Thornton, Erişim: 15.07.2024 https://www.grantthornton.com.tr/globalassets/_shared_/global-salk-sektoru-ve-medikal-turizm-trendleri—rapor-2023__1.08_ifreli.pdf
- İlhan, S. (2024). “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları.” 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Erişim: 30.08.2024 https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/318-322_suat_ilhan.pdf
- İzgi, A. R. (2007). “Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları.” Pamukkale Üniversitesi Açık Erişim Sistemi, Erişim: 20.01.2024 <http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/handle/11499/2708>
- Kocakenar, M. (2015). Amerikan Dış Siyasetinde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler. TASAM-Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Korkmaz, Ö., ve Bilgin, T. (2017). Askerî Harcamalar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Karşılaştırmalı Analizi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 18, 289-316. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.279835>
- Özşahin, Ş., ve Şahin, T. (2023). 1960 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Askerî Harcamalar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi. Necmettin Erbakan

- Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 5(Özel Sayı), 52-76.
<https://doi.org/10.51124/jneusbf.2023.49>
- STM Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş. (2021). Türk Savunma Sanayinin Yükselişi Ve Ambargolar, Kritik Teknoloji, Bileşen Ve Alt Sistemlerde Yerleşme Ve Millileştirme Hamlesi. Optimist Yayın Grubu.
- Murray, A. (2024, January 30). “Grönland Üzerine Jeopolitik Analiz.” BBC News, Erişim: 01.12.2024 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c9vm13ll8y1o>
- RankingRoyals. (2023). “Infographics: Military Spending By Country (Top 144 Countries).” Erişim: 05.05.2024 <https://rankingroyals.com/infographics/military-spending-by-country-top-144-countries/>
- ReliefWeb. (2024). “World Health Statistics 2024 Report.” Erişim: 27.04.2025 <https://reliefweb.int/report/world/world-health-statistics>
- SavunmaSanayiST. (2024). “Türk Savunma Sanayii İhracatı 2024: 7,1 Milyar Dolar.” Erişim: 19.04.2025 <https://www.savunmasanayist.com/turk-savunma-sanayii-ihracati-2024-7-1-milyar-dolar>
- SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). (2024, Nisan). Trends in world military expenditure, 2023 (N. Tian, D. L. Da Silva, X. İang, & L. Scarazzato, Eds.), Erişim: 29.10.2024 https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-04/sipri_fact_sheet_milex_2024.pdf
- U.S. Energy Information Administration. (2024). “Country analysis brief: World oil Transit Chokepoints.” U.S. Department of Energy, Erişim: 11.11.2024 <https://www.eia.gov>
- U.S. Navy. (2016). “Trade Routes Analysis. International Journal of Naval History.” Erişim: 04.04.2024 https://www.ijnhonline.org/wp-content/uploads/2016/05/TradeRoutes_Edited1-e1464182469939.jpg
- Yıldırım, N. E. (2024). Askerî Harcamalar, İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Analiz. Maliye ve Finans Yazıları, 122, 134-156. <https://doi.org/10.33203/mfy.1495932>
- Yılmaz, S. (2019). Jeopolitik ve Jeostrateji. *Academia.edu*, Erişim: 19.12.2024 https://www.academia.edu/7648509/jeopolitik_ve_jeostrateji